

Párisi levél.

Páris, 1900. sept.

(Salaires et misères des femmes, par le comte d' Haussouville de l'Académie française. 1 vol. in 12. Paris, lib. C. Lévy. — Publications diverses sur le fideïsme, et son application à l'enseignement chrétien traditionnel, par E. Ménégos professeur à la Faculté de théologie. I. vol. in 8°. Paris Fishbacher, editeur.)

Szerkesztő úr!

Haussouville gróf egyike a jelenkor ama gondolkodóinak, kik társadalmi kérdésekkel az utóbbi években legtöbbet foglalkoztak. Számos és mélyreható tanulmányt közölt a bűnösök javításáról, a nyomorról és orvoslásáról, a socialismusról és jótékonyaságról. A legújabb munkája, mely most jelent meg Párisban, a munkások fizetéséről és nyomoráról szól, okmányokat használva, tényeket mutatva. Szerző nem beszél másról, csak arról, miről hosszas tapasztalata van. Tényleg több év óta minden idejét arra fordította, hogy a kérdést tapasztalatból tanulmányozza és azt megírja. Senki sem ismeri jobban a párisi munkás élet nyomorát, mint ő, mert folytonosan látogatta a munkás műhelyeket és igyekezett rajtuk segíteni. Mint a cím is mutatja, e könyv főleg a nőknek van szentelve, kik a munkát sokkal nehezebben bírják, mint a férfiak, kik sokkal több veszélynek vannak kitéve, s a kik nevetségesen csekély díjt kapnak munkájukért. A kötetet előszó vezet be, melyben nagyon helyes eszmék foglaltatnak, melyeket szükség figyelembe venni főleg azoknak, kik azt igénylik, hogy ők a nők jogainak a védői.

Ismeretes, hogy néhány év óta különösen Franciaországban és Amerikában sokat foglalkoznak a nők jogainak a kérdésével. Egy füresán hangzó szót is találtak ki a dolog kifejezésére, a *feminismust*. Ha Haussouville könyvét olvassa az ember, úgy találja, hogy két-féle feminizmus van, azaz, hogy a dolognak két módja van: érdeklődni a nők sorsa iránt és munkálni az ő helyzetük javítására. A feminizmus, melyet eddig ismerünk, irodalmi vagy politikai; a szin-

ház, regény vagy a napi sajtó feminizmusa, mely a nőnek abszolút és elvont jogát követeli a férfival szemben; mely hevesen vitatja a két nem egyenlőségét és a nő törvényszerű és teljes emancipációját kívánja. E feministák a legnagyobb szenvedélyességgel arról beszélnek, hogy meg kell adni a jogot, hogy a nő orvos, ügyvéd, választó, közigazgatási hivatalnok legyen. De Haussonville azt mondja, „hogy ezek a kérdések a nőknek csak egy kicsiny részét érdekelték. Azok a nők, kik az orvosi és ügyvédi pályára alkalmasok, mindig csak egy kicsiny, kivételes számot tesznek. Erre nézve egy nőnek mindig kivételes tehetséggel kell megáldva lennie. Tudományos vagy szépművészeti pályák s az ezekre szükséges solid és komoly tanulmányok, vizsgálatok szentesítésével, a szellemnek bizonyos erejét tételezik fel. Az olyan nő, a melyik e tekintetben úgy meg van áldva tehetséggel, mint egy férfi, szerencsére mindig ritka kivétel marad“. Így tehát a feminizmusnak e neme nem a jőféle feminizmus, mert az nem lehet általános szabály, nem szólhat minden nőre és nem érdekelheti a tömeget. De van egy más feminizmus is, kevésbé nagyravágó, de annál gyakorlatibb; kevésbé lármás, de annál emberibb, mely abban áll, hogy a nők nyomoraihoz kell menni, azokkal foglalkozni és némi könnyebbülést nyújtani. „Feminizmus, mely felkeresi az éjszakai menhelyeket, a nagy városok festő műhelyeit, a külvárosi házakat, kikérdezi a gyermekeiért felelős családayákat, az utcza vagy az elhelyező intézetek veszélyeinek kitett ifjú leányokat, s mely e szegény teremtések költségvetését megállítja, s részvéttel vagy aggodalommal kérdezi, hogy kellene azt tenni, hogyan lehetne abba néni egyensúlyt hozni vagy fenntartani.“ Ime a helyes és igaz feminizmus, mely főleg a nép leányaihoz és asszonyaihoz fordul, mely ezeknek anyagi és erkölcsi állapotával törődik. Ez a Haussonville feminizmusa. S ezért adta ő az előszónak azt a címet: „Feminizmus és democratia.“ Minden lapon esodálatát fejezi ki azon, hogy ezzel az égető kérdéssel a nők jogainak és érdekeinek harezossai oly keveset látszanak foglalkozni. Figyelmüket mindenek felett arra a tényre hívja fel, hogy a francia törvényhozás nem védi eléggé a nőt, sem személyében, sem vagyonában. A főuri és a polgári osztályban a nőt az ő javaiban a házassági szerződés védelmezi. De a népnél semmi se, mert a munkás osztály vagyoni szerződés nélkül köti a házasságot. Mit ér akkor a házassági szerződésre tett költség, ha az egyik és a másik részről a hozományban csak a karokat adják, hogy dolgozzanak?

Akkor a férj azután csaknem feltétlen ura lesz mindazoknak a javaknak, a melyek a nőre a házasság tartama alatt szállhatnak. Hogyha a férfi tékozló, elköltetheti azt, a mi a nőé. Ime egy reform, melyet jó lenne a házassági törvénybe bevenni, hogy a nő jogai a munkásosztálynál megóvassanak. A *feministák* erre nem gondoltak. A mi a nép fiatal leányait illeti, ezek személyükben éppen oly kevésbé vannak védve, mint vagyonukban. Ha elesábitják, semmi eszközzel se rendelkezik a csábitó ellen, mert a polgári törvénynek van egy czikke, mely megtiltja az apaság keresését. E tekintetben a francia törvény alább áll a legtöbb európai nemzet törvényén, kiknél különböző formák alatt az apaság keresése meg van engedve. Franciaországban a közvéleményre hatni kellene, hogy a törvényt e tekintetben módosítsák. „Ezek azok, mondja Haussonville, melyekben a feministák hibások. Ha a helyett, hogy a közönséget másodrendű és a leggyakrabban frivol kérdésekkel mulattassák, ezt a munkát ölelték volna fel, és ha csak félaunyi buzgalommal is foglalkoztak volna azzal, mint a drámaírók, a regény- és ujságírók foglalkoztak ezen a téren a válás javára, hozzájárultak volna ahhoz, hogy a mi törvényhozásunkba oly hangulatot vigyenek be, a mely a közerkölesöt erősítette volna.“ Figyelmeztetni akarja a feministákat és nem ok nélkül, hogy legyen több gondjuk arra a helyzetre, melyben a nagy városok munkás osztályának asszonyai és leányai élnek, szenvednek, kinlódnak és meghalnak. Mert a népnek ifju leányai azok, a kikre nézve a legkevésbé gondosak. Sajnos, hogy a nők érdekeinek védői, még azok is, kik a nőkérdéssel komolyan foglalkoznak s még a Madame Schmall „L' Avant Courrière“ lapja is figyelmen kívül hagyják a kérdésnek legéletbevágóbb részét.

S ezt veti Haussonville szemükre a könyvéhez irt előszóban. És nékik azt a tanácsot adja, hogy beszédükkel egyesítsenek cselekedetet és sürgessék, hogy a törvényhozó testület tegye meg a legszükségesebbeket a nők helyzetének javítására. Így például a növendékek védelmét fel a tizenötödik évig, különösen hangsúlyozva az ifjú leányok védelmét; a házasságkötés formáinak egyszerűsítését; mert azok bonyolultak és a munkás osztályra terhesek; továbbá a nő jogának biztosítását az ő munkája keresményére nézve, hogy azt a részeges férj tőle el ne ragadhassa.

Az előszóban adott hasznos tanácsok után Haussonville a párisi munkásosztály helyzetét mutatja fel. A többek közt a tűgyártó

munkásokét, a szünetnapok következményeit s a tanítónők helyzetét, a hol részletekbe menve érinti a szomorú valóságot. Munkabér és nyomor a legszorosabb összeköttetésben vannak, mert a ki nem elégitő munkabér szűli a nyomort és a nyomor akadályozza a nőt, hogy magát védlje. Hosszas lenne, hogy Haussonville-t a részletekben kövessém. Csak egyet említek meg. A női kalapkészítő műhelyekben dolgozó munkás napjára 1 franc és 25 centot kap, és ezt az évnek csak mintegy 300 napjára lehet számítani, mert az ünnep és vasárnapokat leszámítják. Szállásra és ruházatra költ 136 francot. Mi marad táplálására? 65 cent naponként. Hogyan táplálkozhatnak egy ifjú leány 65 centből? Rettenetes még arra gondolni is, hogy a teremtmények ezrei így tudnak élni, -- mondja Haussonville.

Ilyen sajnós helyzettel szemben nemes emberek társaságokat formáltak, hogy a munkásokat anyagilag és erkölcsileg segíeyezzék. Páris különböző negyedeiben ebédlőket állítottak, hol a munkások kevés árért étkezhetnek és a nők minden illetlen beszéd ellen, mi a csapszékekben szokásos, biztosítva vannak. Katholikusok és protestansok versenyeznek az ilyen helyek fentartásában, hová vallás-különbségre tekintet nélkül mehetnek bé a munkások.

A táplálkozás után a lakásra térve, az olyan munkásnak, melyik a szülőinél van, még csak megy. De a szülőknélküli munkásnak nehéz, mert nekik csekély keresményükből kell a lakást fizetni. S ez valóban nehéz egy olyannak, ki becsületes akar maradni. Társulatok itt is próbálják segíteni. Arra törekesznek, hogy egészséges és jó lakásokról gondoskodjanak számukra. S ha eddig még kevés is az eredmény, de ezért is elismerést érdemelnek. Vannak, a kik azt tanácsolják, hogy legyenek a munkások kölcsönösen segélyző társulatoknak tagjai. A kölcsönösen segélyző társulat kétségtelesen jól jó dolog. De hogyan fognak abba befizetni, mikor keresményük még arra sem elégséges, hogy az éhségtől és hidegtől megóvjá? Mint Haussonville megállapítja, a párisi munkásnőknek egy kölcsönösen segélyző társulata se bírja költségvetését a maga forrásaiból egyensúlyban tartani, habár a költségek csak a betegség és halálcsetekre szorítkoznak.

És hadd mondjak egy pár szót a tanítónőkről, kiknek Haussonville egy egész fejezetet szentel. Bizonyos tekintetben ezeknek a helyzete még szánalmasabb, mint az egyszerű munkásoké. Tényleg egy tanítónő magasabb oktatásban részesül és magasabb társadalmi életre számít; tisztább tudata van erkölcsi méltóságáról. S inkább

szened a nyomortól és szolgaságtól. És különös, hogy főleg a kisebb állású szülők szeretik leányaikat tanítónókké neveltetni. Mióta Franciaországban az oktatás ingyenes és kötelező, rendkívül megnövekedett azoknak a leányoknak száma, kik tanítónői vizsgát tesznek. A legjobb akarattal is lehetetlen volna mindeniket nyilvános iskolában alkalmazni. Hogy csak egy példát hozzak fel, a múlt évben Szajna megyében 193 tanítónői állomást hirdettek, és ezekre 9000 okleveles tanítónő jelentkezett. Ez elijesztő. Mi lesz e szerencsétlenekkel? Közülök kevesen órákat adnak ifjú gyermekeknek, de az óraadások csak ideiglenesek és azokért keveset fizetnek. A legtöbbnek úgy kell megélni, a hogy tud. És ha elesnek, oka a kérelhetetlen nyomor. Némelyek külföldön találnak elhelyezést, hol ha jó a helyzetük és néhány évig meg tudnak maradni rokonszenves családotknál, gyűjthetnek valamit öreg napjaikra. De hát az ilyenek száma kevés. Mások, mondjuk a legtöbb, nem juthatnak sehohol álláshoz. Mi lesz akkor e sok szerencsétlen fiatal leánynyal? Mint az élet eltévedtjei találmra járják e nagy Párist és eltűnnek szennyes hullámaiban. Némelyek a széngázhoz folyamodnak s így vetnek véget a nyomor miatt az életnek.

Mint a munkások számára, úgy a tanítónők számára is alakítottak segélyző társulatokat. De hát ezek nem elégségesek a sok fiatal leány szükségének fedezésére, kiket a szülők elég oktalanul a tanítói pályára szántak. Kétségtelenül jó, hogy gondoskodnak számukra menedékhelyekről és ideiglenes segélyről, de ez nem elég. Helyre, foglalkozásra lenne szükség számukra, jövőjük biztosítására. De ez csaknem lehetetlen.

A nők nyomorával szemben Haussonville azt gondolta, hogy egy társulatot kell alapítani *a nők kiköltöztetésére*, mely elősegítse azt, hogy a nők a gyarmatokba menjenek ki. E gondolat, mely némelyeknek visszatetsző, nem új. Ilyen társulatok Angliában léteznek, melyek közül különösen ismeretes a „United British Women Emigration Association“, mely már régóta áll fenn. A „société française d'émigration des femmes“ sokkal újabbkeletű, semhogy még eredményről lehetne beszélni. Ezelőtt két évvel keletkezett és a kezdet nehézségeivel kell küzdenie, de mégis már 38 nőt elhelyezhetett a gyarmatokban és nagyon előnyösen. Ez mutatja, hogy a társulatnak jövője van.

Messzire vezetne, ha Haussonville munkáját minden részében akarnám ismertetni. De azt ki kell fejeznem, hogy socialis és emberességi szempontból nagyon fontos munka.

Ismertetésemet a jeles gondolkozó e szavaival végzem: „Csatlódás lenne, a socialis reformokat néhány törvény reformjára szállítani le vagy akár a társadalmat fölforgatni, mert ez végre is nem lenne egyéb, mint a socialis elemek helyváltoztatása. A kik ez illusioban élnek, azt képzelik, hogy az emberek egymásközi viszonyának problémáját úgy lehet megoldani, mint a hogy egy matematikai problémát oldanak meg, hogy kitörlik, mint haszontalanokat, az inponderabilis erőket, a kölesónös szeretetet, az egyénnek önmegtadadását, áldozatát, az önkéntes és tiszta jótekonyságot, szóval azt, a mi a keresztény erény lényege. A boldog társadalmaknak mind e tervezői észre fogják venni a számításuk elégtelenségét és annak hiábavalóságát, a mit socialis mechanismusnak neveznek. Ez a mechanismus sohasem lesz egyéb, mint az intransigens egoismusoknak nem állandó egyensulya, hogyha azt nem a szeretet mozgatja. Ez a mechanismus csak gép, és hogyha a társadalmi gépnek csak egy mozgatója van, az egoismus, hiábavaló azt remélni, hogy az valaha úgy fog működni, hogy a szerencsétleneket ki ne irtsa és áldozatai ne legyenek.“ Ezt valóban jól mondja; ez igaz. — Ménégöz, a párisi prot. theol. facultas tanára összegyűjtötte és „Fideisme et son application à l'enseignement religieux“ czim alatt kiadta azokat az értekezéseket, melyek töle az utóbbi években megjelentek, mint „nézetek az üdv evangéliumáról“, „a hit dolgában való tekintélyről“, „a esodáról való bibliai nézetről“ stb. Ez érdekes dolgozatokról szólottam volt egyenként, a mikor először megjelentek. Azért most csak arra szoritkozom, hogy jelezzem, hogy mily hasznos dolgot művelt az író, hogy azokat együttesen kiadta. A keresztény kegyességnek és a franczia protestantismusnak tett szolgálatot ezzel. Ménégöz „fideisme“-je és Sabatier „symbolisme“-je együtt erjesztő, erős kovász a protestans lelkiismeretre nézve, mely végre megismerte: hogy az a protestáns nézet, hogy „nines üdv az orthodoxyán kívül“, éppen annyira képtelenség, mint az a katholikus nézet, hogy „nines üdv az egyházon kívül“, a római kath. egyházon kívül.

CHARRUAUD D.

GONDOLATOK.

(Ujkori írótól).

Gyűlölet.

Az ember nem tud gyűlölni a nélkül, hogy kölesönben maga ellen a gyűlölet bizonyos adagját ne ébressze. *Bentham.*

A nagyok közötti gyűlölködés ritkán esilapúl; a béke közöttök csupán időközileges. *Corneille Péter.*

Hadászat

Minden hadvezér köteles magát katonáinak apja, azokat pedig gyermekei gyanánt tekinteni. Ugy kell azokkal bánnia, a mint maga óhajtaná, hogy hasonló körülmények között vele bánjanak. *I. Napoleon.*

Tigriseket és medvéket biztosabban vezérelhetnek, mint hadsereget. A vadak szívét lehet szelidíteni, de némely embereket nem. *Petrárka.*

A vezénylet érvényesebb példaadással, mint tekintélylyel; bámulat többre viszi az utánzást, mint a parancs kényelmében élni s a vitézekkel durván bánni, nem tábornokság, hanem zsarnokság. *Lámbert örgrófné.*

Hála, Hálátlanság.

Nemes szivek sajátja a háláról perczig sem feledkezni. *P. Szathmári Károly.*

Légy hálás, mert a hála a jóság tápszere. *Helvetius.*

A hála szükséges és eszélyes dolog; de hálából a jóltevőnek rossz dologban segédkezni ferdeség, erkölcsi következetlenség. *Feder.*

Nincs vad nép, mely a hálát ne dicsérje s a hálátlanságot ne gyalázza, — s mégis számtalan hálátlannal találkozunk. Azonban jobb, a hálátlanokat elszenvedni, mint hálátlannak lenni. *Petrárka.*

Az ember, mint a bős vadállat, még azt is összetépi-marja, ki hön buzog segíteni rajta. *Tompa.*

A hálátlan az elvett jótétet nem elfeledi, hanem szeretné elfeledni. *Saphir.*